

Et demokratisk bæredygtigt hverdagsliv på landet? – hvad kan frivillighed?

Lise Herslund, lektor, Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning, Københavns Universitet, lihe@ign.ku.dk

Artiklen undersøger, hvordan frivillighed bidrager til et demokratisk bæredygtigt hverdagsliv i landdistrikterne i en tid præget af centralisering, digitalisering og grøn omstilling. Mange funktioner og services er forsvundet fra landområderne, mens nye, store vedvarende energianlæg ikke nødvendigvis styrker det lokale hverdagsliv. Alligevel trives mange, og frivillighed spiller en stadig større rolle i at fastholde skoler, plejehjem, transport, mødesteder, boliger, adgang til naturen samt lokal tilpasning af vedvarende energi-parker. Frivillighed bevæger sig i dag ind på både statens og markedets arenaer og spænder fra serviceopgaver til modstand, innovation og demokratisk praksis. Samtidig er frivillighed en sårbar ressource, der kræver kapacitet og støtte og rummer både potentiale og begrænsninger for demokratisk bæredygtighed på landet.

Folk på landet føler sig mere lykkelige end folk i byen. De har typisk adgang til natur, stærke lokale fællesskaber, mere overkommelige boligpriser og et højt niveau af frivilligt engagement, hvilket flere undersøgelser peger på som væsentlige kilder til livskvalitet (Realdania, 2023). Samtidig er landdistrikterne i dag midt i en række store samfundsforandringer. Centralisering, digitalisering, energiomstilling og den grønne trepart påvirker både mulighederne for udvikling og de hverdagsliv, der leves i de mindre lokalsamfund. Strukturreformen og en længerevarende centralisering betyder, at mange offentlige funktioner som skoler, plejehjem, rådhus, daginstitutioner og lægehuse i dag ligger længere væk end

tidligere. Også markedet har trukket sig tilbage: Dagligvarebutikker er lukket i tyndere befolkede områder (Herslund og Tanvig, 2023), boliger kan være sværere at sælge og finansiere (Andersen o.a., 2014), bredbåndsudrulning er ikke altid rentabel (Damsgaard, 2024) og fjernvarme kan være dyrt at etablere (Bertelsen o.a., 2021). Almene boligselskaber bygger også sjældent i landsbyer, selvom der er behov for flere ældre- og ungevenlige boliger (Nørregaard o.a., 2022). Samtidig er busruter blevet færre (LF, 2023), hvilket påvirker mobiliteten. Hverdagsliv med et bosted på landet er blevet sværere at få til at hænge sammen.

På den anden side er der også sektorer, der vokser i landdistrikterne – særligt grøn energi. Flere studier peger på, at vedvarende energiprojekter i landdistrikter ikke i sig selv sænker livskvaliteten, men at processen omkring dem kan påvirke trivsel, stedstilknytning og oplevet retfærdighed, hvis lokale borgere ikke føler sig inddraget (LF, 2024). Energiparker har indtil videre kun sjældent givet lokalsamfund nye muligheder for at erstatte deres fossile energiløsninger med mere bæredygtige eller kollektive løsninger, men de bidrager selvfølgelig til den nationale grønne omstilling. Forskning viser også, at de nye anlæg skaber meget begrænset lokal erhvervsaktivitet. Der kan være nogen lokal jobskabelse i anlægsfasen, men sidenhen står eksterne entreprenører for drift, og der er ikke blevet skabt nævneværdige nye lokale virksomheder, serviceerhverv, detailhandel eller bosætning omkring vedvarende energi-projekter (EA Energianalyse, 2023).

Kan frivillighed spille en rolle i at forstå – men også fremme – demokratisk bæredygtighed i landdistrikter i en tid præget af store strukturelle skift?

Ser man udviklingen i et demokratisk bæredygtighedsperspektiv, er billedet sammensat. Mange trives og engagerer sig aktivt, men møder samtidig begrænsninger i adgang til funktioner, services og boliger – forhold, der kan gøre hverdagslivet vanskeligt at få til at hænge sammen, især for børn, unge og ældre uden bil. Nye erhverv og aktiviteter kommer til, men de skaber ikke nødvendigvis nye muligheder, og mange steder opstår der modstand. Det ændrer dog ikke ved, at landdistrikterne rummer stærke fællesskaber og stor handlekraft. Det er denne handlekraft – her forstået som 'frivillighed' – som artiklen retter fokus mod. Kan frivillighed spille en rolle i at forstå – men også fremme – demokratisk bæredygtighed i landdistrikter i en tid præget af store strukturelle skift?

Hvad er frivillighed?

Frivillighed defineres gerne som ulønnet, frivilligt valgt arbejde eller engagement, som udføres for at gavne andre end sig selv – typisk i en forening og organisation (Hygum o.a., 2023). Foreningsdanmark og frivillighed siges at være en hjørnesten i det danske samfund. Frivillighed og civilsamfundets handlinger beskrives ofte som at have forskellige funktioner som kompensation, modstand, innovation og demokratisk praksis (f.eks. Goul Andersen, 2019). Frivilligheden kompenserer, når den udfylder opgaver, som staten eller markedet ikke løser tilstrækkeligt. Frivilligheden er her et slags sikkerhedsnet. Civilsamfund og frivillighed kan også øve modstand, når borgere protesterer mod politiske beslutninger eller sociale forhold. Her kan frivilligheden være innovativ, når den udvikler nye løsninger, ideer eller måder at organisere sig på. Frivillige kan være mere fleksible end staten. Civilsamfund kan også fungere som en demokratisk arena, hvor borgere gennem frivilligt engagement udvikler kompetencer, normer og relationer, der understøtter demokratisk deltagelse

(Goul Andersen, 2019). Her fungerer frivillighed som en form for hverdagsdemokrati, hvor mennesker lærer at samarbejde, forhandle, tage ansvar og indgå i kollektive beslutningsprocesser.

Set samlet viser de forskellige funktioner, at frivillighed ikke blot leverer ydelser, men også kan skabe fornyelse og understøtte demokratisk deltagelse. Frivillighed repræsenterer forskellige, men gensidigt forbundne måder, hvorpå civilsamfundet påvirker både hverdagsliv og samfundsudvikling. Omkring 40 pct. af danskerne arbejder frivilligt, og nyere analyser viser, at andelen er højest i landdistrikterne (Sørensen o.a., 2025). Disse målinger fokuserer imidlertid primært på fritids- og sociale aktiviteter og indfanger derfor kun en del af den frivillighed, der faktisk udfolder sig i landområder. Skal frivillighedens fulde bredde på landet forstås, er det nødvendigt at anlægge et bredere perspektiv, der også omfatter de mange sektorer og arenaer, hvor frivillighed bevæger sig på tværs af formelle og uformelle sammenhænge.

De nationale målinger er typisk landsdækkende og tager udgangspunkt i formelle foreninger og organiserede aktiviteter. Selvom der skelnes mellem land og by, er målingerne i øvrigt relativt stedsløse. Det står i kontrast til den form for frivillighed, der ofte fremhæves i landdistrikter, hvor engagementet er tæt knyttet til konkrete steder, funktioner og hverdagsliv. Her engagerer mennesker sig dér, hvor de bor — ikke nødvendigvis gennem en forening, men gennem lokale opgaver, fælles funktioner og stedbundne aktiviteter. Motivationen er i høj grad at forbedre nærområdet og skabe et velfungerende hverdagsliv (Gentin o.a., 2023).

Historisk voksede andelsbevægelsen frem på landet i slutningen af 1800-tallet, hvor bønderne gik sammen om at eje mejerier, slagterier og indkøbsforeninger med udgangspunkt i frivilligt engagement. Med velfærdsstatens udbygning i midten af 1900-tallet ændrede frivilligheden karakter. Staten overtog mange af de opgaver, som foreninger og lokalsamfund tidligere løste, og det betød, at frivilligt arbejde i højere grad blev rettet mod kultur, fritid og sociale indsatser. Men frivilligheden er måske ved at flytte sig (tilbage) igen. For når vi taler om frivillighed i landdistrikter i dag, bliver fænomenet ofte betegnet

som ildsjæleri. I forskningen optræder det imidlertid under en række andre betegnelser, der hver indfan-ger forskellige dimensioner af det lokale engage-ment. I konkrete studier beskrives fællesskabsdrevne eller borgerdrevne aktiviteter, som stedsbaseret fri-villighed eller som former for lokalt, socialt eller kollektivt entreprenørskab, hvor borgere tager initiativ til at udvikle nye løsninger med sociale formål og de-ler ansvar, beslutninger og ejerskab (f.eks. Henrik-sen, 2021; Hansen, 2018). Et beslægtet begreb er landsbyaktivisme, der betegner situationer, hvor borgere organiserer sig for at forbedre deres lokal-samfund eller forsvare det mod forringelser (Jørgen-sen, 2016).

Ifølge forskellige undersøgelser fra landdistrikter rækker frivillighed i landdistrikter nu langt ud over det traditionelle foreningsliv og fritidsliv. Ifølge Iver-sen (2026) er der et for stort fokus på den rolle, of-fentlige institutioner spiller for landdistrikter, som kommer til at overskygge, at det er frivillige, der hol-der liv i landsbyerne. Henriksen (2021) siger, at fri-villigheden er blevet mere funktionel: Borgere løser funktioner, der tidligere var kommunale. Frivillighe-den går ind på nye arenaer, også markedets, og Gentin (2023) ser, at den grønne frivillighed også er i stigning. Så lad os se på det.

Bæredygtige hverdagsliv

Hvis vi prøver at samle sammen på aktiviteter og funktioner på landet, hvor frivillighed spiller en rolle, spiller frivillighed en stor rolle inden for velfærdsom-rådet. I Danmark er der ca. 550-570 friskoler, hvor en stor del ligger i landsegne og mindre byer, som ofte er oprettet af lokale frivillige og forældregrup-per, når en kommunal skole er lukket (Rønne, 2017). Frivillige prøver også kræfter med friplejehjem, og mange af de eksisterende friplejehjem ligger i mindre byer og landdistrikter, hvor frivillige har arbejdet for, at ældre kunne blive boende lokalt, når kommunale plejehjem er blevet centraliseret. Flere har dog måt-tet opgive, og et stærkt lokalt engagement har ikke altid været nok, når økonomi, drift og myndigheds-krav skal gå op i en højere enhed (Altinget, 2023).

Aktuelt er der stort frivilligt engagement i buskør-sel på landet. De sidste to år har kommuner og lokal-

samfund kunnet søge offentlige midler til at købe mi-nibusser, som køres af frivillige (Transportministe-riet, 2025). Flere lokalsamfund er lige nu i gang med at strikke ruter, teams af frivillige og platforme sam-men, som ikke konkurrenceforvrider (selvom busru-ter er lukket), men stadig kører dagligt på tidspunk-ter, der kan give unge mulighed for at komme i skole, samtidigt med at de fungerer som en slags flextrafik on-demand for ældre, der skal til lægen, og unge, der skal til sport (f.eks. Nordjyske, 2025).

Indenfor infrastruktur har frivillige også spillet en afgørende rolle i udrulningen af bredbånd på lan-det, da hundredvis af projekter har søgt midler i Bredbåndspuljen siden 2016, og disse kræver lokalt engagement for at få støtte. Det er typisk landsbyfæl-lesskaber, der samler tilslutning, søger midler, laver ansøgninger og forhandler med udbydere (Dams-gaard og Woldiderich, 2024). Det samme er tilfældet omkring etablering af nye boliger. Frivillige grupper har taget initiativ til dialog med kommuner og al-mene boligorganisationer, kortlagt behov, samlet in-teressetilkendegivelser fra borgere og udarbejdet vi-sionsoplæg til kommunen og boligorganisationer (Andersen, 2023; Iversen o.a., 2023). Frivillige reno-verer også gamle stationsbygninger, plejehjem eller tomme butikslokaler, så de kan huse den frivilligt drevne købmand eller omdannes til ungdoms- og ældreboliger og bofællesskaber (Realdania, 2022).

Bymidtepuljer er flittigt blevet brugt til omdan-nelse af tomme bygninger, nye fælles mødesteder, kultur- og aktivitetsmiljøer og forskønnelse af cen-trale byrum. I mange landsbyer er der over de sene-ste år også blevet bygget nye 'multihaller'. Der er ble-vet samlet ind, søgt fonds- og kommunale midler til at bygge og drifte multihuse; et 'moderne kulturhus', som består af en blanding af hal og forsamlingshus (Nørgaard o.a., 2016).

Frivillige er således gået ind på forskellige are-naer, også markedets. Frivillige driver cafeer, vandrehjem, spillesteder og vindmøller gennem socialøko-nomiske initiativer, egentlige erhvervsaktiviteter el-ler fællesskabsdrevne virksomheder (Aiken o.a., 2025), hvilket får tankerne tilbage til andelsbevægelsen. En fællesskabsdrevet virksomhed er kendeteg-net ved lokalt og kollektivt ejerskab (borgerne ejer,

driver eller styrer virksomheden), og frivillighed og lønnet arbejde foregår ofte i kombination. Over-skuddet bliver i lokalsamfundet, og formålet er herudover ofte en service eller lokal udvikling. Demokratisk styring er vigtigt og kan foregå gennem en forening, fond, kooperativ eller andelsselskab. Det er altså ikke en traditionel virksomhed, men heller ikke ren frivillighed. I mere end 120 landsbyer i Danmark driver frivillige købmanden, som ellers ville være lukket. Her er der tale om både foreninger og ApS-konstruktioner. Frivillige renoverer bygninger, lejer ud til købmænd i engroskæden til billig husleje og stiller også op med arbejdskraft. I de mindste byer, hvor der ikke er penge at tjene for engroskæden trods lokalt input, har flere lokalsamfund taget hele opgaven, og købmandsforretningen er ofte blevet mere multifunktionel; den agerer som købmand, men også som mødested, galleri osv. (Tanvig og Herslund, 2023).

Frivillige er både igangsættere og modstandere i den grønne omstilling

Frivilligheden kan, som forklaret ovenfor, i udgangspunktet beskrives som compensation. Forskellige funktioner og services bliver reddet og bibeholdt, men på en ny måde og i nye konstellationer af samarbejder. Udover at kompensere kan frivillighed dermed også innovere. Lokale tager initiativ, men har ofte brug for godkendelse, finansiering og muskler fra andre aktører. I en demokratisk optik er frivillighed ikke kun et supplement eller compensation, når stat eller marked trækker sig tilbage, men en arena, hvor borgere gennem praksis lærer at påvirke deres omgivelser og indgå i fælles beslutninger, også med eksterne aktører. Frivillighed bliver dermed en måde, hvorpå demokrati udøves og vedligeholdes i hverdagen — også uden for de formelle politiske institutioner. Frivillighed består i at tage kontrol over eget hverdagsliv. Samlet set breder frivilligheden sig dermed ind over mange basisfunktioner, services, sektorer og arenaer, som alle er vigtige brikker for et socialt bæredygtigt og sammenhængende hverdagsliv. Men hvad med det miljømæssige?

Frivillighed har også en lang tradition på det grønne område, både i byer og landdistrikter

(Gentin o.a., 2023). I mange landsbyer er der gennem de seneste årtier blevet etableret grønne mødesteder, fælledes og landsbyparker, som ofte er drevet frem af frivillige grupper, der har søgt midler til forskønnelse og lokal udvikling. Samtidig har frivillige i stigende grad overtaget drift og vedligeholdelse af fællesarealer, som tidligere var kommunale opgaver, men som på grund af stramme budgetter nu varetages lokalt. I nogle landsbyer er dette formaliseret i såkaldte landsbypedelordninger – modeller, hvor landsbyer får økonomisk eller faglig støtte til at ansætte eller engagere en lokal aktør til at varetage grøn drift, stier, gadekær og mindre vedligeholdelsesopgaver (Fisker, 2020).

Frivillighed spiller også en central rolle i det større hverdagslandskab omkring landsbyer. Mange steder er lokale borgere blevet 'låst ude' af deres nærmiljø, fordi marker, skove og engarealer typisk er privatejede, og fordi naturlige stier langs hegn og markskel er forsvundet i takt med landbrugets intensivisering. Det betyder, at adgang ofte er henvist til trafikerede hovedveje uden fortove eller cykelsti, hvilket gør det vanskeligt – særligt for børn, unge og ældre – at bevæge sig sikkert rundt uden bil.

Som reaktion herpå har en række landsbyer etableret borgerdrevne adgangsprojekter, hvor frivillige genetablerer gamle markveje, etablerer nye trampestier og indgår aftaler med lodsejere om adgang til landskabet. Frivillige står desuden for formidling og understøttende aktiviteter som fugletårne, guidede ture, kortmateriale og lokal naturpleje (Caspersen o.a., 2019).

Under energikrisen efter coronapandemien var der også mange lokalsamfund, som arbejdede for at få fjernvarme, jordvarme eller andre mere kollektive energiløsninger i stand, da de forskellige individuelle løsninger som f.eks. gasfyre blev dyrere. Fjernvarme viste sig som nævnt at være for dyrt at etablere længere ude på landet, og mange lokalsamfund stødte på kompleks lovgivning og finansiering, når de prøvede at etablere andre kollektive løsninger (f.eks. Tanvig og Herslund, 2023). Frivillighed i landdistrikterne spiller også en rolle i den grønne omstilling i forhold til solcelle- og vindmølleparker, men ofte på andre måder end i natur- og friluftsp projekter. Her spiller

borgere i landdistrikter ofte en anden rolle som modstandere, eller også bliver de helt glemt. Der er nogle eksempler, hvor lokale har kunnet købe andele i solcelleparker, eller hvor frivillige er gået ind som mediator og forhandler i et vedvarende energi-projekt og herved mere aktivt har taget en rolle blandt udviklere, kommune og det resterende lokalsamfund for at finde løsninger, der er mere lokalt tilpassede (Grønnegaard, 2023). I nogle kommuner bruger kommunen også nogle af de midler, som de får ind via Grøn Pulje, når de etablerer vedvarende energi til at støtte lokale projekter i berørte områder. I et overordnet perspektiv spiller lokale frivillige dog snarere en rolle som modstandere af energiprojekter. Man kan her tale om en mere aktivistisk demokratisk praksis, hvor borgere indgår i en række demokratiske handlinger ved at arrangere borgermøder for at skabe offentlig debat, indsamle underskrifter og mobilisere lokalt engagement, skrive debatindlæg og henvendelser til politikere og medier osv.

I den grønne trepart har kritikken været, at den almindelige borger på landet indtil videre er blevet glemt eller måske undgået (Hjort-Svendsen, 2025). Kommuner har nok at gøre med at finde relevante arealer at udpege og få lodsejere med i projekterne, og de fleste almindelige borgere kender ikke til detaljerne i deres lokale grønne trepart (endnu).

Frivillige på stedet – alle steder?

Forskningen viser tydeligt, at lokalsamfund står stærkere, når de har kapacitet til at mobilisere og organisere sig omkring presserende udviklingsspørgsmål og finde nye måder at fastholde eller udvikle lokale services og funktioner på. I landdistriktsforskningen har udvikling i mange år været forstået som noget, der kommer indefra – gennem lokale ressourcer, stedbundne kvaliteter og kapaciteter. Disse stedbundne kvaliteter kan være natur og kultur, men også sociale ressourcer som netværk, fællesskaber og frivillighed. Det lokale civilsamfund og frivilligheden beskrives ofte som en stedsbaseret og u håndgribelig faktor for udvikling (Ray, 2007; Ravazzoli og da Costa, 2018). En central pointe i forskningen er dog, at denne "frivillighedsfaktor" ikke findes i alle lokalsamfund. Evnen til at mobilisere sig for at redde eller

udvikle lokale services afhænger af, om der er kapacitet til det (Healey, 1998; Shucksmith, 2010). Udviklingskapacitet (Tanvig og Herslund, 2020) består af flere dimensioner: fysisk kapacitet (f.eks. mødesteder og lokal infrastruktur), kulturel og human kapacitet (kompetencer til købmandsdrift, plejehjem, fondsansøgninger, digital vidensdeling), social kapacitet (tillid, relationer, samarbejdsevne) og økonomisk kapacitet (mulighed for at skabe fælles midler gennem aktiviteter, markeder mv.). Men måske vigtigst af alt er den politiske kapacitet: Har lokalsamfundet evnen til at få indflydelse? Findes der lokale grupper eller frivillige, der kan tale landsbyens sag de rigtige steder? Kan de mobilisere, organisere sig og opnå legitimitet og adgang til beslutningsprocesser? Kort sagt: Har de evnen til at tage mere kontrol over stedets udvikling? Forskningen understreger, at lokale kræfter, netværk og frivillige ikke arbejder i et vakuum. De må kunne aflæse og handle på de muligheder, som samfundsudviklingen åbner – og dette kræver kompetencer og samarbejde med eksterne aktører som kommuner, fonde, staten og markedet. Lokalsamfundets udviklingskapacitet er derfor både intern og relationel: Den skabes i spændingsfeltet mellem lokale ressourcer og eksterne strukturer.

I landdistriktsforskningen har udvikling i mange år været forstået som noget, der kommer indefra – gennem lokale ressourcer, stedbundne kvaliteter og kapaciteter. En central pointe i forskningen er dog, at denne "frivillighedsfaktor" ikke findes i alle lokalsamfund

Denne frivillighed er dog ikke givet alle steder. Bavnbæk (2023) peger på, at der i samfundet ofte ligger en implicit forventning om, at borgere i landdistrikter kan mobilisere sig, når ressourcer mangler – en forventning, der fungerer som en uformel kriseløsning snarere end en strategisk tilgang. Dermed efterlades mange lokalsamfund med forventninger om ildsjæleri, som de ikke kan indfri (Thuesen og Bavnbæk, 2025). Efter årtiers affolkning og centralisering er mange lokalsamfund ganske enkelt ikke længere

så ressourcestærke, og selv i landdistrikterne er det blevet vanskeligere at rekruttere frivillige (Thuesen og Bavnbæk, 2025). Ifølge Bock (2019) er det et demokratisk problem, når lokalsamfund lades i stikken, fordi de ikke kan løfte opgaverne alene. Oplevelsen af at blive overset og ikke blive taget alvorligt eller anerkendt er velkendt i landdistriktsforskningen og kan også forstås gennem Cramers (2016) begreb om "landdistriktsbevidsthed": en følelse af, at ens steder og livsformer nedprioriteres, og at beslutninger træffes udenom de lokalsamfund, som bærer byrderne uden at få del i gevinsterne. Det kan skabe både frustration og mobilisering.

Frivillige for miljøet

Også i miljø- og klimaforskningslitteraturen findes en række begreber, der beskriver lokaliserede civilsamfunds kapacitet til at handle, tilpasse sig og forvalte miljømæssige udfordringer. Adger (2003) introducerer begrebet "fælles tilpasningskapacitet", som betegner lokalsamfunds evne til i fællesskab at respondere på klimaforandringer og udvikle lokale tilpasningsstrategier. Frantzeskaki (2019) taler om "forvaltningskapacitet", dvs. lokalsamfunds evne til at tage vare på lokale økosystemer og understøtte bæredygtige omstillinger gennem hverdagspraksisser og kollektive handlinger. Enqvist (2020) fremhæver betydningen af "omsorg" – omsorgspraksisser rettet mod steder, natur og fællesskaber – som en central drivkraft i lokal miljøhandling. Mattijssen (2018) bruger begrebet "aktivt medborgerskab" til at beskrive, hvordan borgere engagerer sig i grønne fællesskaber, naturpleje og lokale miljøløsninger. I denne litteratur ses lokaliserede civilsamfund og hverdagsborgere som nødvendige medspillere – og i nogle tilfælde som hovedaktører – i udviklingen og forvaltningen af lokale miljø- og klimarelaterede løsninger. Ostroms (1998) arbejde viser, at lokale fællesskaber ofte er de mest effektive til at forvalte fælles ressourcer, når de har passende institutionelle rammer og støtte, men at deres deltagelse ofte ses som en forhindring snarere end en ressource. Seyfang (2015) peger tilsvarende på, at lokale energifællesskaber og borgerdrevne initiativer kan fungere som niches for grøn innovation og social læring. Et cen-

tralt spørgsmål i denne forskning er derfor, hvordan man motiverer lokalsamfund til at engagere sig i miljøspørgsmål og deltage aktivt i udviklingen af lokale løsninger – frem for at modarbejde dem, som det ofte ses i praksis f.eks. i forbindelse med store vedvarende energi-projekter. Ifølge Meyer (2020) kræver dette, at løsningerne er lokale eller lokalt tilpassede, og at de resonerer med og bidrager til hverdagslivet og stedet. Med andre ord: Lokale miljø- og klimainitiativer lykkes bedst, når de giver mening i den konkrete kontekst og inkluderer og måske endda styrker de praksisser, relationer og kapaciteter, der allerede findes i lokalsamfundet.

Potentiale - frivillighed for demokratisk bæredygtighed?

Set fra et hverdagslivsperspektiv kan mennesker i landdistrikterne opleve, at skellet mellem land og by vokser, og at udviklingen hverken føles bæredygtig eller demokratisk. Når velfærdsstat og marked trækker funktioner og services længere væk, rammer det hverdagslivet på landet særligt hårdt. Samtidig kommer nye funktioner til – som store vedvarende energi-anlæg – der giver grønt el i nettet og nogen aktivitet, men ikke nødvendigvis får hverdagslivet til at hænge bedre sammen eller styrker kapaciteter. Men her kan frivillighed måske noget. Ildsjæleri og frivillighed er ikke kun fritidsliv og hygge, men også en nødvendighed for en demokratisk bæredygtig udvikling på landet i dag.

Som vi har set, er frivillighed og lokalt engagement en central ressource til at udfylde huller, men også til at få løsninger til at resonere med lokalsamfund og sted. Frivillighed kan fungere kompenserende, når lokale borgere udfylder huller efter stat og marked og holder velfærd, transport, handel og sociale funktioner i gang. Den kan være innovativ, når frivillige finder nye løsninger på at holde fast i services, funktioner eller aktiviteter og indgår i nye samarbejder. Dette styrker den bæredygtige udvikling, da specielt unge og ældre ikke nødvendigvis behøves at tage fra området pga. manglende boliger, transport og funktioner. Frivillighed kan også øve modstand, når borgere mobiliserer sig for at beskytte deres steder og hverdagslandskaber, som jo også er mo-

tivationen for at kompensere og innovere. Modstanden kan også komme til udtryk i forskellige demokratiske praksisser og brug af politiske kapaciteter som at organisere borgermøder, være mediatorer, indgå i forhandlinger mm. for at få reel indflydelse på beslutninger og få dem til at resonere med liv, lokalsamfund og sted. Måske kan den nye politiske aftale fra 2025, der giver mulighed for billig lokal strøm fra solcelleparker, blive et startskud til, at lokale frivillige, kommuner, projektudviklere og lodsejere kan mødes som mere ligeværdige parter og udvikle løsninger, der både resonerer med lokale hverdagsliv og bidrager til den nationale klimaomstilling.

Det diskuteres i frivillighedsforskningen, om frivillige overhovedet bør gå ind på nye arenaer som velfærd og transport, når frivillighed netop bygger på lyst, fællesskab og livssituation – faktorer, der hurtigt kan ændre sig (Hygum o.a., 2023). Frivilligheden har også ændret karakter: Andelen af faste frivillige falder, mens episodisk og projektbaseret frivillighed stiger (Thuesen og Bavnæk, 2025, Henriksen, 2021). Frivillighed er derfor både en mulig nøgle til demokratisk bæredygtighed, men også en udtømmelig ressource, der kræver støtte, anerkendelse og opmærksomhed.

Så hvad kan frivillighed? Frivillighed kan fremme demokratisk bæredygtighed, da borgere gennem det frivillige arbejde kan få reel indflydelse på deres hverdagsliv. Frivillighedens demokratiske funktion handler ikke kun om deltagelse i foreninger eller om at "lære demokrati". Den rummer en mere grundlæggende dimension: at borgere gennem frivilligt engagement får reel indflydelse på deres omgivelser og på de beslutninger, der former deres hverdagsliv. Frivillighed bliver dermed en måde at udøve medborgerskab på som hverdagsdemokrati, hvor mennesker tager ansvar, forhandler, organiserer sig og skaber kollektive løsninger. I landdistrikter, hvor stat og marked trækker sig, bliver denne demokratiske praksis særlig tydelig.

Samtidig kan frivillighed styrke det bæredygtige element ved at holde centrale hverdagsfunktioner i gang – skoler, transport, mødesteder, naturadgang og lokale services – og ved at skabe løsninger, der er tilpasset lokale behov og ressourcer. Frivillighed gør

det muligt for mange landsbyer at opretholde et sammenhængende hverdagsliv trods statslig tilbage-
trækning og markeds-mæssige udfordringer.

Frivillighed kan altså både forklare og fremme demokratisk bæredygtighed: Den skaber deltagelse, kapacitet og lokal handlekraft, men den er også en sårbar og ulige fordelt ressource, som ikke alle lokalsamfund har lige adgang til

Referencer

- Adger, W.N. (2003), "Social capital, collective action, and adaptation to climate change", *Economic Geography*, 79(4): 387–404.
- Aiken, M. og B. Cairns (2015), *Community Organisations: Sustainability, Capacity and Impact*, Birmingham: Third Sector Research Centre.
- Altinget (2023), "Opsamling på debat: Selvstyrende plejehjem vækker bekymring", *Altinget Ældre*, 14. november, www.altinget.dk/aeldre/
- Andersen, A.R. (2023), "Ny BL rapport: Flere vil bidrage til fællesskabet, men ved ikke hvordan", *Fagbladet Borgen*, BL – Danmarks Almene Boliger.
- Andersen, H.T., J.N. Larsen, J.O. Jensen og K. Haldrup (2014), *Boligmarkedet uden for de store byer: Sammenfatning*, København: SBI Forlag.
- Bavnæk, K. (2023), *Frivillighed i landdistrikterne: Forventninger, kapaciteter og ulighed*. Odense: Center for Landdistriktsforskning.
- Bertelsen, N. et al. (2021), *Integrating low temperature renewables in district energy systems: Guidelines for policy makers*, Abu Dhabi: International Renewable Energy Agency.
- Bock, B.B. (2019), "Rural marginalisation and the role of social innovation: A turn towards nexogenous development and rural reconnection", *Sociologia Ruralis*, 59(1): 186–209.
- Caspersen, O.H., L.W. Havelund, R.S. Jensen og S. Præstholm (2019), *Fremtidens stier og ruter*, København: Friluftsrådet.
- Cramer, K.J. (2016), *The politics of resentment: Rural consciousness in Wisconsin and the rise of Scott Walker*, Chicago: University of Chicago Press.
- Damsgaard, S. (2024), "Landdistrikterne: Lynhurtigt bredbånd på vej, men reduceret pulje bremser udrulningen", *Landdistrikternes Fællesråd*.

- Damsgaard, S. og T. Woldiderich (2024), "Den statslige Bredbåndspulje har været en kæmpe succes", *Landdistrikternes Fællesråd*, <https://landdistrikterne.dk>
- Ea Energianalyse (2023), *Samfundsøkonomiske og lokale effekter af VE udbygning*, København: Ea Energianalyse.
- Enqvist, J.P. (2020), "Caring in times of climate change: The role of everyday practices", *Environmental Politics*, 29(4): 1–20.
- Espersen, H.H. o.a. (2021), *Frivillighedsundersøgelsen 2020*, København: VIVE.
- Fisker, J.K. (2020), "Landsbyedeller: En ny form for offentlig frivillig samproduktion i danske kommuner?", *Viden om Landet*.
- Frantzeskaki, N. (2019), "Seven lessons for planning nature-based solutions in cities", *Environmental Science & Policy*, 93: 101–11.
- Gentin, S. o.a. (2023), "Mosaic governance in Denmark: A systematic investigation of green volunteers in nature management", *Landscape Ecology*, 38: 4177–92.
- Goul Andersen, J. (2019), *Civilsamfundet i Danmark*, København: Hans Reitzels Forlag.
- Grønnegaard, H. (2023), *Grøn strøm: Anbefalinger til planlægning for arealer til vedvarende energianlæg*, Plan22+.
- Hansen, K.B. (2018), *Borgerdrevne udviklingsprocesser i landdistrikter*, Odense: Syddansk Universitet.
- Healey, P. (1998), "Building institutional capacity through collaborative approaches to urban planning", *Environment and Planning A*, 30(9): 1531–46.
- Henriksen, L.S. (2021), *Frivillighedens forandring: Nye former for deltagelse og engagement*, Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Herslund, L.B. og H.W. Tanvig (2023), *Den lokale dagligvarebutik i fremtidens landsbysamfund? Borgere på banen*, København: IGN, Københavns Universitet.
- Hjort Svendsen, J.L. og A.F. Scheffe (2025), "Borgerne mangler i Den Grønne Trepert: 'Man skaber en konflikt i slowmotion'", *Naturmonitor*, https://naturmonitor.dk/nyheder/aabent_land/article18446037.ece
- Hulgård, L., L.L. Andersen og L.S. Henriksen (2023), *Kollektivt entreprenørskab i lokalsamfund*, Roskilde: Center for Socialt Entreprenørskab, RUC.
- Hygum, E., H.H. Espersen og L.L. Andersen (2023), *Nyere deltagesformer i det frivillige engagement*, Roskilde: Center for Frivillighed og Sociale Arbejdsmarkeder (CFSa), RUC.
- Iversen, E.B., B. Ibsen og E.B. Schmidt (2023), *Civilsamfundets betydning for lokal udvikling i landdistrikter (Møvements 2023:6)*, Odense: Syddansk Universitet.
- Iversen, E.B., E. Pallesen og B. Ibsen (2026), "Frivillige holder liv i landsbyerne", *Altinget*, 19. februar.
- Jørgensen, A. (2016), *Landsbyaktivisme: Lokale mobiliseringer og modstand i landdistrikter*, Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- LF – Landdistrikternes Fællesråd (2023), "Når mindre lokalsamfund mister en busrute, mister de en livsnerve", *Altinget Debat*.
- LF – Landdistrikternes Fællesråd (2024), "Landdistrikter: Sådan kan den grønne omstilling bidrage til lokal udvikling", *Via Ritzau Pressemeddelelse*, 25. september, <https://via.ritzau.dk/pressemeddelelse/14053923>
- Mattijssen, T.J.M. (2018), "The rise of active citizenship in nature governance", *Journal of Environmental Policy & Planning*, 20(5): 661–75.
- Meyer, M. (2020), "Local climate solutions that resonate", *Local Environment*, 25(7): 523–38.
- Nordjyske (2025), "Frivilligbusser giver unge og ældre nye muligheder i landdistrikterne", *Nordjyske.dk*.
- Nørgaard, H., A.G. Christensen og A.F. Beck (2016), *Inspirationskatalog til udvikling af multihuse*, København: SBI & Udlændinge-, Integrations- og Boligministeriet.
- Nørgaard, H. o.a. (2022), *Kommunale indsatser for at tiltrække tilflyttere (BUILD Rapport 2022: 07)*: Aalborg BUILD.
- Ostrom, E. (1998), "A behavioral approach to the rational choice theory of collective action", *American Political Science Review*, 92(1): 1–22.
- Ravazzoli, E. og N. da Costa (2018), "Social innovation", *Sustainability*, 10(5), 1469.
- Ray, C. (2007), "Neo-endogenous rural development", *Handbook of Rural Studies*, London: Sage, pp. 278–91.
- Realdania (2022), "17 nye underværker", *Realdania*.
- Realdania (2023), *Livskvalitet på landet – mennesker, steder og fællesskaber*, København: Realdania.
- Rønne, M. (2017), *Friskoler i landdistrikterne*, Odense: Center for Landdistriktsforskning.
- Shucksmith, M. (2010), "Disintegrated rural development?", *Sociologia Ruralis*, 50(1): 1–14.
- Seyfang, G. og A. Haxeltine (2015), "Growing grassroots innovations", *Environmental Innovation and Societal Transitions*, 15: 1–11.
- Sørensen, M.L., R.H. Outzen og M. Hjære (2025), *Frivillighedsrapporten 2024/2025*, Roskilde: Center for Frivillighed og Sociale Arbejdsmarkeder (CFSa).
- Tanvig, H.W. og L.B. Herslund (2020), *Udviklingskapacitet i landdistrikter*, København: IGN, Københavns Universitet.
- Tanvig, H.W. og L.B. Herslund (2022), *Købmanden som landsbyens omdrejningspunkt*. København: IGN, Københavns Universitet.

Tanvig, H.W. og L.B. Herslund (2023), *Ny vej til udvikling i landdistrikterne?* København: IGN Rapport, Københavns Universitet.

Thuesen, A.A. og K.F. Bavnbæk (2025), "Frivilligheden må ikke tages for givet i landdistrikterne", *Altinget: Civilsamfund*.

Transportministeriet (2025), *Pulje til frivilligbusser i landdistrikter*, København: Transportministeriet.